

ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ: ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Т.В. Момот, доктор економічних наук.

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова.

Н.Е. Аванесова, кандидат економічних наук.

Харківського національного університету будівництва та архітектури.

І.Ю. Віннік.

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

© Момот Т.В., 2015.

© Аванесова Н.Е., 2015.

© Віннік І.Ю., 2015.

Статтю отримано редакцією 28.09.2015 р.

Вступ. Сьогодні пошук відповіді на питання, якою має бути армія і оборонна промисловість за умови жорстких ресурсних обмежень та динамічного воєнно-політичного світового середовища, став першочерговим завданням для багатьох експертів. Науковці й експерти звертають увагу на необхідність першочергового реформування системи управління оборонно-промисловим комплексом (ОПК), його структурної перебудови та державної підтримки високотехнологічних галузей. При цьому ключовим є перехід ОПК на діяльність в ринковому середовищі. На сьогоднішній день створені реальні умови для переходу нових знань і технологій з оборонного сектора економіки в цивільний та навпаки.

У новій редакції Воєнної доктрини України 2015 року оборонно-промисловий комплекс визначено як сукупність підприємств, установ і організацій промисловості та науки, що розробляють, виробляють, модернізують і утилізують продукцію військового призначення, виконують послуги в інтересах оборони для оснащення та матеріального забезпечення сил безпеки й оборони, а також здійснюють постачання товарів військового призначення та подвійного використання, надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іноземними державами.

Оборонно-промисловий комплекс є генератором передових наукових, технічних, технологічних досягнень і розробок, що дозволяють створювати не тільки техніку високого рівня складності, але й наукомістку продукцію конверсійного призначення.

Постановка проблеми. Проблема організації їх власного виробництва, незважаючи на свою значущість і актуальність, може розв'язуватися тільки після подолання економічної кризи й значного зростання обсягів бюджетного фінансування на закупівлю ОВТ та проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт.

Метою статті є забезпечення економічної безпеки у сфері оборони у сучасних реаліях, визначення головних стратегій держави у забезпеченні національної безпеки, спрямованих на мінімізацію залежності функціонування національної економіки від зовнішніх джерел.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Серед досліджень, присвячених загальним проблемам ОПК, а також окремим аспектам його діяльності, можна виділити роботи В.І. Муктіяк [3], Н. Берхара, М. Беляєва, Е.В. Бугрова, А.В. Бузueva, І.В. Борисова, В.В. Борисова, В.П. Васіна, А.А. Захарова, Г.Ф. Кунадзе, Г.Н. Цаголова, А.І. Шеїна, А.В. Шишаєвої, А.А. Дьоміна, В.Н. Жукова, С.Б. Лаврова, Н.В. Раскова й інших. Однак автори досліджень цього періоду основну увагу приділяли конверсії оборонної промисловості. Ця проблема висвітлена в роботах Б.А. Анікіна, А.Г. Братухіна, О.В. Бурякова, Л.С. Дворецького, О.Б. Золотова, І.В. Краєвської, А.К. Пономарьова, А.С. Попелло, Р.М. Юсупова та інших авторів.

Основного матеріал і результати. З урахуванням науково-технічного та фінансово-економічного стану ОПК стає очевидним, що технічну основу Збройних сил України (ЗСУ) сьогодні й у перспективі становитимуть ОВТ, які залишилися Україні після розпаду СРСР. Основні шляхи підтримання технічної основи ЗСУ наведено на рис. 1. [1].

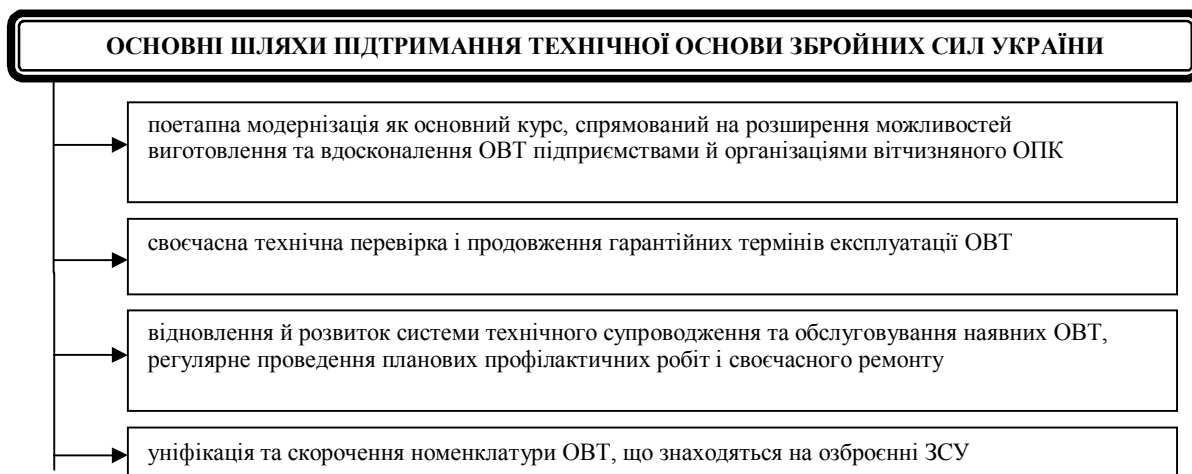

Рис. 1. Основні шляхи підтримання технічної основи Збройних сил України

В умовах, що склалися на сьогодні, все більше країн розглядають поетапну модернізацію ОВТ як один з основних напрямів підвищення ефективності бойового потенціалу своїх збройних сил.

У сучасних умовах розвитку суспільства рівень національної безпеки вимірюється у розрізі несилових складових її забезпечення, зокрема економічної, зовнішньополітичної, соціальної, екологічної, інформаційної безпеки тощо. Так, якщо у першій половині ХХ ст. домінантою державної політики було інтенсивне зростання промислово-оборонного комплексу, то вже з другої половини ХХ ст. головним пріоритетом стає економічна безпека. Зміна пріоритетів національної безпеки пояснюється багатьма причинами (див. рис. 2).

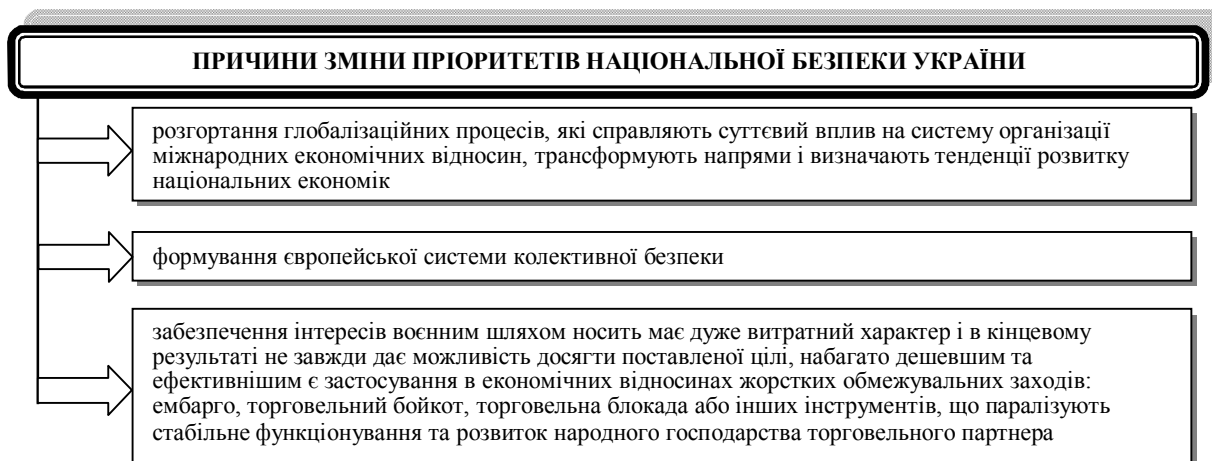

Рис. 2. Причини зміни пріоритетів національної безпеки

Отже, національну безпеку доцільно трактувати як спроможність держави своєчасно реагувати на внутрішні й зовнішні дестабілізуючі чинники, які проявляються у формі економічної, соціальної, політичної, військової та інших загроз, наявність яких може призвести до глибоких соціально-економічних потрясінь і порушення цілісності країни.

Саме тому головною стратегією держави у забезпеченні національної безпеки є реалізація заходів, спрямованих на мінімізацію залежності функціонування національної економіки від зовнішніх джерел шляхом її структурної перебудови, яка забезпечила б поступальний розвиток та конкурентоспроможність на світовій арені.

Оскільки безпека держави в усіх її формаціях реалізується через відповідне державне фінансування, основою якого є створений внутрішній валовий продукт, то чи не найважливішою її складовою є саме економічна безпека. На рис. 3 наведені основні характеристики економічної безпеки України.

Кардинально протилежна ситуація у сфері безпеки, зокрема її економічної складової, характерна для України на сучасному етапі її становлення та розвитку [7]. На рис. 4 наведені наявні загрози економічній безпеці України.

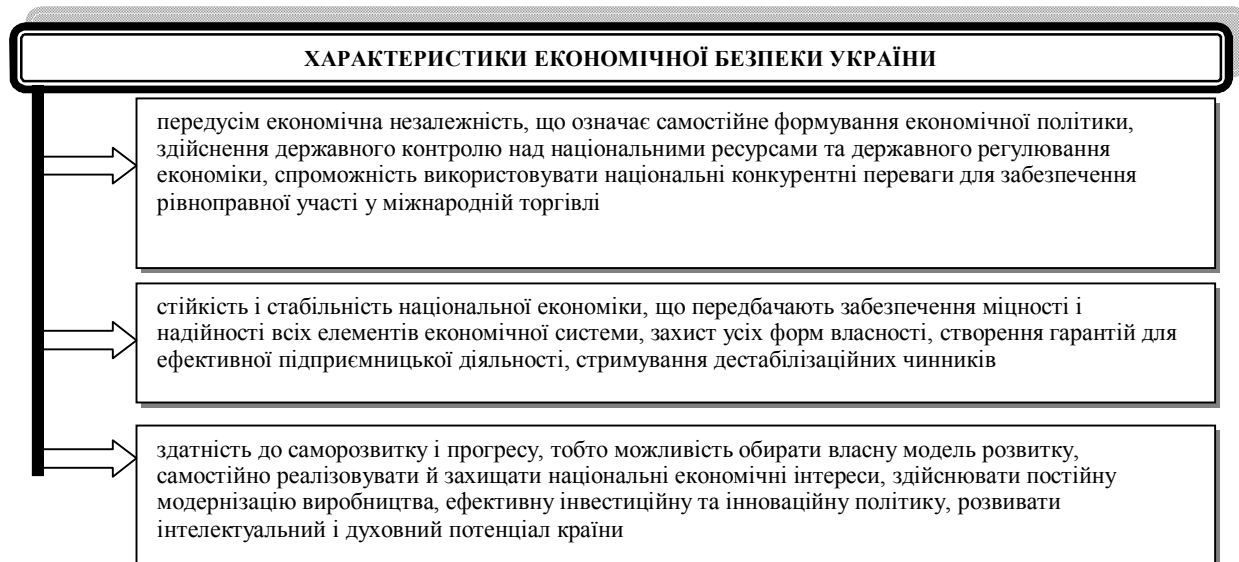

Рис. 3. Характеристики економічної безпеки України

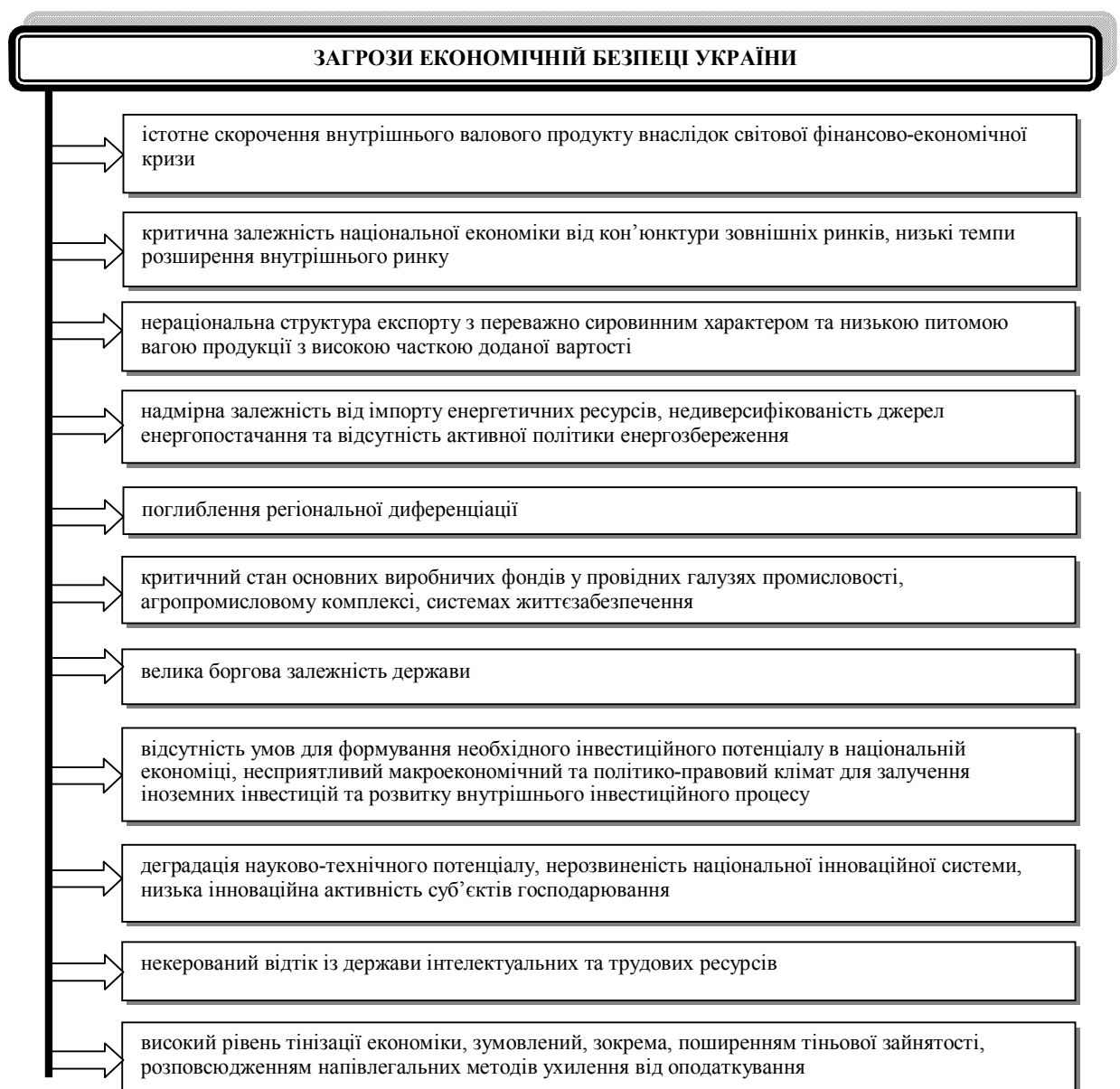

Рис. 4. Загрози економічній безпеці України

Отже, падіння ВВП за попередніми підрахунками на 8% у 2009 році дає підстави констатувати надмірну залежність економічної кон'юнктури всередині країни від зовнішніх факторів. Це передусім пов'язано з експорторієнтованістю української економіки.

З одного боку, це позитивний аспект, але тільки за однієї важливої умови: якщо продукція, призначена на експорт, є конкурентоспроможною. З іншого боку, нерозвинений внутрішній ринок не в змозі забезпечити попит на вітчизняну продукцію.

Для того щоб надати обґрунтовані пропозиції щодо запровадження першочергових заходів з реалізації інтересів державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки, було б доцільно провести моніторинг основних індикаторів економічних показників (рис. 5). Найголовнішими є показники валового внутрішнього продукту та сальдо платіжного балансу. Решта індикаторів є похідними.

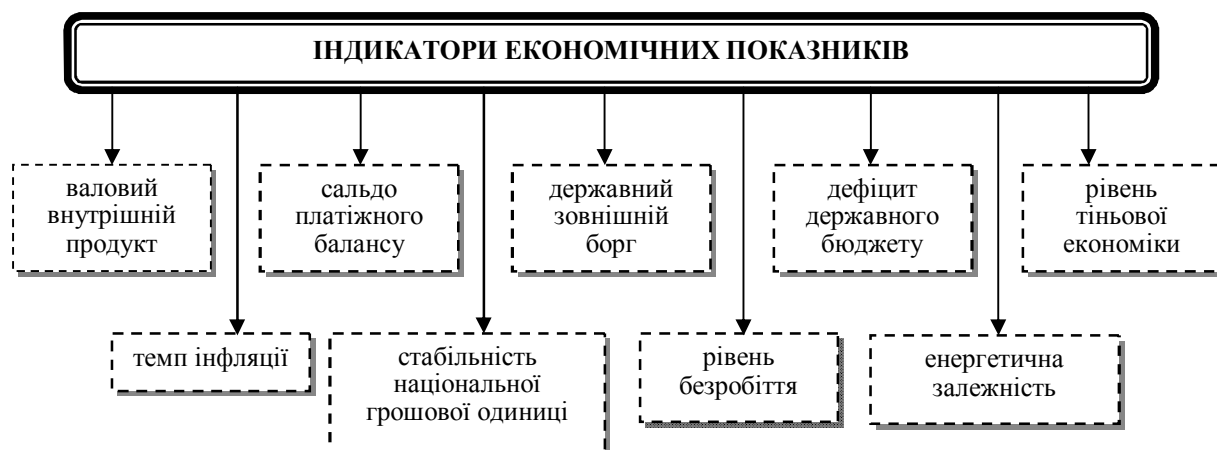

Рис. 5. Індикатори економічних показників, необхідні для моніторингу

Сальдо поточного рахунку платіжного балансу теж значною мірою характеризує рівень економічної безпеки. Позитивне значення цього показника свідчить про приплив у країну фінансових ресурсів, які збільшують її платоспроможність, зменшують залежність від зовнішніх джерел фінансування та зміцнюють національну грошову одиницю. Однак від'ємне значення, зафіксоване у 2014 році на рівні 12,9 млрд дол. США (7,1% від ВВП), призвело до падіння купівельної спроможності громадян, девальвації гривні, зменшення золотовалютних резервів НБУ, що загалом формує загрозу національним інтересам України та її безпеці.

Рівень безробіття, який відповідно до методології міжнародної організації праці становить 9,4% (більше 4 млн ос.), свідчить про значну напруженість і нестабільність усередині країни, а відтак і можливість маніпулювати людьми для послаблення державного контролю над процесами, що відбуваються всередині країни.

Для розв'язання цієї проблеми державні органи влади та управління повинні вжити заходи зі стимулювання розвитку внутрішнього ринку, реалізуючи інфраструктурні проекти [4]. Це сформує попит держави на продукцію вітчизняних підприємств, дає змогу збільшити обсяг продукції, забезпечило б надходження фінансових ресурсів, а відтак і збільшило б зайнятість населення.

У той же час підвищення конкурентоспроможності національної економіки неможливе при нинішньому рівні інноваційної активності підприємств, для підвищення якої необхідні формування національної інноваційної системи, розширення інвестиційних можливостей для реалізації інноваційних проектів. Об'єктом пріоритетної уваги держави повинна стати активізація інноваційних процесів. У цьому напрямі варто перепрофілювати підхід до виробництва та збуту продукції. Мова йде про експорт продукції кінцевого споживання, яка має найбільшу додану вартість. Адже виходить парадокс: експортуючи за кордон продукцію проміжного споживання, наприклад руди, мінерали, ми отримуємо за неї плату. Однак з тієї ж сировини за кордоном виготовляють товари, котрі потім коштують значно дорожче після імпорту в Україну. Урешті-решт ми не тільки не заробляємо на експорті сировини, а й змушені віддавати свої кошти, імпортуючи товари, виготовлені з неї.

Разом із реалізацією державної політики стимулювання високотехнологічного експорту необхідно забезпечити випереджувальне розширення внутрішнього ринку, уникнення критичної залежності національної економіки від кон'юнктури світових ринків. Для цього потрібно насамперед поліпшити інвестиційний клімат, зокрема шляхом забезпечення дієвого захисту права власності, удосконалення регуляторного і корпоративного законодавства,

розвитку фінансового та фондового ринків. Одним із найважливіших завдань у цьому контексті є реформування податкової системи.

Ще одним напрямом державної політики у сфері національної безпеки є забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, у тому числі послідовного й активного здійснення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення.

Висновки. Таким чином, у сучасних реаліях розвитку суспільства пріоритетом національної безпеки стають спроможність держави протистояти зовнішнім та внутрішнім дестабілізуючим чинникам, які проявляються у формі економічних потрясінь; відновлення територіальної цілісності України; мінімізація залежності від зовнішньої кон'юнктури шляхом структурної перебудови й модернізації економіки та розширення внутрішнього ринку; створення ефективного сектора безпеки й оборони; підвищення обороноздатності держави.

Однак забезпечення певного рівня економічної безпеки, пов'язане зі здійсненням структурної перебудови і підвищенням конкурентоспроможності національної економіки, є основним напрямом державної політики у сфері національної безпеки. Отже, для забезпечення стабільної економічної безпеки державна політика першочергово повинна бути спрямована на реалізацію двох стратегічних напрямів: структурну перебудову народного господарства, його модернізацію та розширення внутрішнього ринку шляхом забезпечення умов для припливу інвестиційного капіталу.

Ключовим пріоритетом політики національної безпеки України є підвищення обороноздатності держави шляхом забезпечення готовності держави, її економіки і суспільства до оборони та відбиття зовнішньої агресії у будь-яких формах і проявах (зокрема, у формі гібридної війни), підвищення рівня обороноздатності держави. Серед першочергових завдань у цій сфері – модернізація та випереджувальний розвиток оборонно-промислового комплексу країни, нарощування його виробничих потужностей, вироблення конкурентоспроможних на світовому ринку озброєнь і військової техніки, імпортозаміщення та збільшення власного виробництва критичних комплектуючих і матеріалів; поглиблення оборонно-промислового та військово-технічного співробітництва з іншими державами, насамперед державами - членами НАТО, ЄС, досягнення повної незалежності від Росії у питаннях виробництва озброєнь та військової техніки; підтримка перспективних, практично-орієнтованих наукових досліджень у сфері національної безпеки й оборони; розвиток багатосторонньої співпраці з державами - партнерами на забезпечення обороноздатності України, отримання сучасних зразків озброєння та військової техніки.

Реалізація Україною стратегії інтеграції до Європейського Союзу обумовлює необхідність забезпечення поступової конвергенції у сфері зовнішньої й оборонної політики та розвитку взаємодії у рамках Спільної безпекової й оборонної політики ЄС для посилення спроможностей сектора безпеки і оборони, а також підтримання міжнародної безпеки і стабільності.

Безпека України у контексті загальноєвропейської безпеки ґрунтується на тому, що розвиток і зміцнення ЄС поглиблюють загальноєвропейську безпеку в усіх її вимірах.

Виходячи з довгострокової мети приєднання до загальноєвропейської системи безпеки, з урахуванням характеру актуальних загроз національній безпеці основними напрямами реформування оборонно-промислового комплексу України є:

- упровадження новітніх військових технологій, створення максимально можливих замкнених циклів розроблення і виробництва найважливіших зразків озброєння, спеціальної та військової техніки, використання можливостей військово-технічного співробітництва з державами – стратегічними партнерами України;

- упровадження системи стратегічного планування розвитку оборонно-промислового комплексу, взаємопов'язаного з цілями та завданнями державної політики у сфері національної безпеки й оборони, соціально-економічного та науково-технічного розвитку України;

- формування збалансованої структури оборонно-промислового комплексу, визначення пріоритетних напрямів його реформування і розвитку, технічного переозброєння, забезпечення максимального завантаження й нарощування науково-виробничого потенціалу оборонного сектора економіки;

- забезпечення взаємодії науки та виробництва, збереження і розвиток базових та критичних технологій, створення державного фонду розвитку базових і критичних технологій та підтримки інновацій в оборонно-промисловому комплексі;

- упровадження комплексу організаційних, технічних, економічних, правових та інших заходів, спрямованих на зниження залежності України від критичного імпорту продукції (товарів, робіт, послуг), підвищення ефективності міжнародного науково-технічного співробітництва, насамперед з державами – членами ЄС і НАТО;

– забезпечення фінансового оздоровлення наукових установ і виробничих підприємств та їх сталого функціонування шляхом упровадження комплексу заходів і економічних механізмів адресної державної підтримки та державного протекціонізму щодо прямої закупівлі у підприємств оборонно-промислового комплексу продукції для задоволення пріоритетних державних потреб у рамках державного оборонного замовлення;

– удосконалення системи створення та збереження мобілізаційних запасів, розвитку й утримання виробничих потужностей мобілізаційного призначення, формування та підтримання в належному стані державного матеріального резерву;

– створення системи безперервного забезпечення наукових установ і виробничих підприємств оборонно-промислового комплексу інформаційними, аналітичними та іншими матеріалами щодо світових досягнень у сфері науки, техніки і технологій, розвитку озброєння, військової та спеціальної техніки;

– розроблення і впровадження взаємопов'язаних нормативно-правових актів щодо відродження стратегічної ролі оборонно-промислового комплексу в системі національної безпеки та оборони держави;

– створення системи державного замовлення на підготовку робітничих, технічних та інженерних кадрів для задоволення потреб оборонно-промислового комплексу, сприятливих умов для ефективного функціонування і розвитку науково-дослідних, технологічних та проектних установ, конструкторських бюро і виробничих підприємств оборонної промисловості;

– забезпечення сучасними зразками озброєння та військової техніки, зокрема їх розроблення й виробництво силами вітчизняного оборонно-промислового комплексу, у тому числі за закордонними ліцензіями, розроблення і виробництво разом з іноземними партнерами, імпорт озброєння та військової техніки, розроблення і виробництво яких в Україні недоцільне або технологічно неможливе;

– удосконалення механізмів формування і контролю за видатками на потреби оборони, оптимізації бюджетних витрат та забезпечення їх раціонального розподілу;

– протидія корупції в усіх її формах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Купченко С.М. Основные закономерности развития военно-промышленного комплекса / С.М. Купченко. – Санкт-Петербург: ООО «Издательский дом «ВПК-Медиа», 2005. – 245 с.

Kupchenko S.M. Osnovnyie zakonornosti razvitiia voienno-promyshlennogo kompleksa [The main regularities development of the military-industrial complex] / S.M. Kupchenko. – St. Petersburg : ООО «Izdatelskii dom «VPK-Media» 2005. 245 p.

2. Морозов В. Бронетанковая техника на юго-востоке Украины / В. Морозов // Техника и вооружение. – 2014. – № 12. – С. 8 – 18.

Morozov V. Technika i vooruzheniie. – 2014. – No. 12. – P. 8 – 18.

3. Мунтіян В.І. Реформування Збройних сил України: погляд крізь призму Держбюджету-2004 / В.І. Мунтіян // Наука і оборона. – 2005. – № 4. – С. 7 – 13.

Muntiiian V.I. Nauka i oborona. – 2005. – No. 4. – P. 7 – 13.

4. Нестеркин В. Оживление военного производства в Польше / В. Нестеркин // Зарубежное военное обозрение. – 2005. – № 2. – С. 35.

Niestierkin V. Zarubieznoie voiennoie obozrieniie. – 2005. – No. 2. – P. 35.

5. Нестеркин В. Рост экспорта польского вооружения и военной техники // Зарубежное военное обозрение. – 2008. – № 4. – С. 59 – 60.

Niestierkin V. Zarubieznoie voiennoie obozrieniie. – 2008. – No. 4. – P. 59 – 60.

6. Седов В.С. Роль оборонно-промышленного комплекса в инновационном развитии экономики страны / В.С. Седов. – Санкт-Петербург, 2014. – 155 с.

Sedov V.S. Rol oboronno-promyshlennogo kompleksa v innovatsionnom razvitii ekonomiki strany [The role of the defense industry in the innovative development of the economy] / V.S. Sedov. – St. Petersburg, 2014. – 155 p.

7. Сквдський П.П. Досвід. проблеми і шляхи структурної перебудови оборонно-промислового комплексу України / П.П. Сквдський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С. 55 – 64.

Skurskii P.P. Aktualni problemv ekonomiky. – 2009. No. 8. – P. 55 – 64.

8. Стефанович В. Процессы структурных преобразований польской оборонной промышленности на фоне мировых тенденций в области производства вооружений / В. Стефанович // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1. – С. 35 – 50.

Stefanovich V. Aktualni problemy ekonomiky. – 2008. – No. 1. P. 35 – 50.

9. Федык И. Ближе к телу. Обеспечение украинских военнослужащих средствами индивидуальной защиты требует системного подхода и комплексных решений / И. Федык // Defence Express. – 2014. – № 8. – С. 18 – 19.

Fedyk I. Defence Express. – 2014. – No. 8. – P. 18 – 19.

10. Шахмалов Ф.И. Импортозамещающая, инновационно-ориентированная стратегия в оборонной промышленности России // Известия Тульского государственного университета. – 2010. – № 1-1. – С. 256 – 269.

Shakhmalov F.I. Izvestiia Tulsogo gosudarstvennogo universiteta. – 2010. – No. 1-1. P. 256 – 269.

УДК 335.02

Т.В. Момот, доктор економічних наук, професор фінансово-економічної безпеки, обліку та аудиту, Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова. **Н.Е. Аванесова**, кандидат економічних наук, професор кафедри фінансів та кредиту, Харківського національного університету будівництва та архітектури. **І.Ю. Вінник**, здобувач Департаменту фінансової та економічної безпеки, обліку та аудиту, Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова. **Оборонно-промисловий комплекс України: пріоритетні напрями реформування в умовах євроінтеграції.** Основною метою реформування і розвитку ОПК України нині є визначення та реалізація способів, етапів і механізмів трансформації підприємств ОПК до структури і стану, що забезпечують виконання завдань оснащення ЗСУ сучасними видами ОВТ. Актуальність теми визначається тією роллю і місцем, яке займає вітчизняний оборонно-промисловий комплекс (ОПК) в народному господарстві країни. ОПК був, без сумніву одним з найкращих досягнень СРСР. Переважала на початку 90-х років ейфорія щодо універсальності і всесилля ринкових методів господарювання найбільш болісно відбилася саме на цьому високотехнологічному комплексі народного господарства. Потрапивши в ринкову стихію, він виявився на межі руйнування і загибелі. На довгі роки практично зник внутрішній ринок озброєнь. У разі скоротилися обсяги нашої присутності на світових ринках озброєнь. Включення вітчизняного ОПК в ринкові відносини - неминучий стратегічний шлях його розвитку комплексу.

Ключові слова: оборонно-промисловий комплекс, економічна безпека, Збройні сили України, національна безпека.

УДК 335.02

Т.В. Момот, доктор экономических наук, профессор кафедры финансовой и экономической безопасности, учета и аудита, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. О.М. Бекетова. **Н.Э. Аванесова**, кандидат экономических наук, профессор кафедры финансов и кредита, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры. **И.Ю. Винник**, соискатель Департамента финансовой и экономической безопасности, учета и аудита, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. О.М. Бекетова. **Оборонно-промышленный комплекс Украины: приоритетные направления реформирования в условиях евроинтеграции.** Основной целью реформирования и развития ОПК Украины сегодня является определение и реализация способов, этапов и механизмов трансформации предприятий ОПК в структуру и состояния, которые обеспечивают выполнение задач оснащения ВСУ современными видами ВВТ. Актуальность темы определяется той ролью и местом, которое занимает отечественный оборонно-промышленный комплекс (ОПК) в народном хозяйстве страны. ОПК был, без сомнения одним из лучших достижением СССР. Преобладала в начале 90-х годов эйфория по универсальности и всемогуществу рыночных методов хозяйствования наиболее болезненно отразилась именно на этом высокотехнологичном комплексе народного хозяйства. Попав в рыночную стихию, он оказался на грани разрушения и гибели. На долгие годы практически исчез внутренний рынок вооружений. В разы сократились объемы нашего присутствия на мировых рынках вооружений. Включение отечественного ОПК в рыночные отношения – неизбежный стратегический путь его развития комплекса.

Ключевые слова: оборонно-промышленный комплекс, экономической безопасности, вооруженных сил Украины, национальной безопасности.

UDC 335.02

T.V.Momot, doctor of economic sciences, Professor of the Department of financial and economic security, accounting and auditing, Kharkov National University of urban farming them O.M. Beketov. **N.E. Avanesova**, candidate of economic sciences, Professor of the Department of finance and credit, Kharkov National University of construction and architecture. **I.U.Vinnik**, applicant of the Department of financial and economic security, accounting and auditing, Kharkov National University of urban farming them O.M. Beketov. **Defense industrial sector of Ukraine: reform priority guidelines under european integration.** The main purpose of reforming and development of the defense industrial sector (DIS) in Ukraine today is defining and implementing methods, stages and mechanisms of transforming the DIS enterprises into the structures able to ensure compliance with the tasks of supplying the Armed Forces with modern types of weapons and equipment. The subject's topicality is determined by the role and by the place occupied by the national defense-industrial sector (DIS) in the national economy. DIS used to be, undoubtedly, one of the best achievements of the USSR. Early in the 90's, euphoria prevailed about the universality and omnipotence of the market methods of management, that most painfully reflected on this particular high-tech sector of the economy. Once in the free market environment, it was on the verge of destruction and death. For many years the national weapons market has virtually disappeared. The volume of our presence in the world arms market has reduced several-fold. Integration of the national defense industry into the market economy is the inevitable strategic way of the DIS development.

Keywords: defense industrial sector (DIS), economic security, Armed Forces of Ukraine, national security